

Jak citovat tuto recenzi / How to Cite this Book Review

FRANK, Libor. 23.3.2013. Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů. Komparace angažmá v Kosovu a Libyi. KŘÍŽ, Zdeněk. Reviewed in: Obrana a strategie, 1/2013: 75-77, 15.6.2013.

KŘÍŽ, Zdeněk. Severoatlantická aliance a řešení ozbrojených konfliktů. Komparace angažmá v Kosovu a Libyi. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2012. Ediční řada Monografie, sv. 50. ISBN 978-80-210-6145-3.

Libor Frank

Recenzovaná publikace od autora doc. Zdeňka Kříže z Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity je výstupem z grantového projektu věnovaného ozbrojeným konfliktům po skončení studené války. Navazuje na autorovy již časopisecky či knižně publikované práce věnované Severoatlantické alianci (za připomenutí stojí například kniha „*Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*“). Svým zaměřením a hlavně pojetím je však nejnovější Křížova komparativní studie originálním, v pozitivním slova smyslu provokativním příspěvkem do odborné debaty (nejen) o problematice legality a legitimacy užití síly při řešení ozbrojených konfliktů mezinárodními organizacemi.

Základním záměrem a zároveň východiskem práce je aplikace a částečná verifikace tzv. teorie demokratického míru, jejímž jádrem a základní premisou je tvrzení, že „*konsolidované demokracie mezi sebou neválčí*.“ Zdeněk Kříž uvedenou teorii blíže rozebírá, soustřeďuje se však i na její další aspekty, kauzální mechanismy a především její tzv. měkký obal. Hledá mj. odpovědi na otázky, za jakých okolností vstupují demokratické státy (v tomto případě soustředěné v NATO) ze své vlastní iniciativy do ozbrojeného konfliktu, a někdy dokonce jednají způsobem, který může být vnímán jako rozporuplný z hlediska mezinárodního práva a který narušuje mezinárodní režim regulace užití ozbrojeného násilí. Rovněž důležitou oblastí, na niž autor upřel svoji pozornost, bylo ověření či vyvrácení hypotézy, že NATO jakožto bezpečnostní společenství demokratických států při iniciativním užití vojenské síly za účelem řešení ozbrojených konfliktů ve světě usiluje o transfer liberálně-demokratických hodnot a o export demokratického politického řádu.

Za případy, na nichž se Zdeněk Kříž pokusil o ověření stanovených hypotéz, zvolil kampaně Severoatlantické aliance v Kosovu (1999) a Libyi (2011). Tento výběr autor poměrně obsáhle a přesvědčivě zdůvodňuje tak, že jde o vojenské operace, při nichž se NATO dostalo na hranu, nebo i za ni, konání přípustného z hlediska mezinárodního práva. Svoji volbu dokládá i komparativní analýzou ostatních významnějších případů vojenského působení Aliance (v Bosně a Hercegovině, Afghánistánu a Makedonii).

Především operaci Allied Force v Kosovu považuje autor za „*největší výzvu pro měkký obal teorie demokratického míru*“, neboť tato operace byla zahájena bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, resp. NATO nedisponovalo zmocněním prosadit rezoluce RB vojenskou silou. Křížův postoj, který je v rozporu s oficiálním hodnocením akce a zřejmě i většinovým názorem odborné veřejnosti, vychází ze striktního výkladu Charty OSN, opírá se rovněž o mínění renomovaných zahraničních autorů a o podrobnou analýzu rezolucí RB a dalších právních dokumentů. Na straně druhé je však nutno připomenout, že nedošlo ani k naplnění čl. 39 Charty OSN, tj. že akce NATO nebyla RB OSN označena jako ohrožení či porušení míru nebo útočný čin, na který by OSN měla reagovat. Proto je možné na legalitu operace Allied Force nahlížet dvojím způsobem a každý názor zpochybňující

či potvrzující oprávnění akce lze opřít o stejný pramen mezinárodního práva veřejného. Zdeněk Kříž zastává první z uvedených postojů, ale dokáže jej solidně a přesvědčivě věcnými argumenty podložit. V kapitole věnované kosovské operaci je kromě právního rozboru možné nalézt také faktograficky bohatý a chronologicky uspořádaný popis příčin, průběhu i řešení kosovské krize a tato část publikace má sama o sobě velkou vypovídací hodnotu.

Druhým případem, kterým se autor detailněji zabývá, je operace Unified Protector, tj. operace NATO za účelem vynucení naplnění existujících rezolucí RB OSN vojenskou silou. Akci Severoatlantické aliance nad Libyí Zdeněk Kříž hodnotí kriticky zejména z toho důvodu, že dle jeho názoru v některých fázích operace Aliance překročila jí svěřený mandát a NATO se fakticky i mediálně posunulo z pozice neutrální vnější síly do pozice vojenského podporovatele protivládních opozičních sil. Podobně jako v kapitole věnované kosovské misi i zde autor detailně a s využitím bohaté faktografie popisuje postupnou eskalaci situace v Libyi a také stupňující se diplomatické i vojenské angažmá jednotlivých členských států i Aliance jako celku při řešení konfliktu v této africké zemi. Jako odborně zajímavý a přínosný se také jeví autorův pokus o hodnocení důvodů mezinárodního zásahu, zejména s ohledem na praktickou aplikaci konceptu R2P („*Responsibility to Protect*“) legálně podpořeného jednak rezolucemi RB OSN 1970 a 1973, jednak legitimně oprávněnými obavami z ohrožení civilního obyvatelstva v důsledku probíhající ozbrojené konfrontace.

Samostatná kapitola je věnována jak faktickému porovnání obou výše zmíněných případů, resp. vojenských operací, tak pokusu o nalezení odpovědí na některé otázky položené v samotném úvodu práce. Autor provedl poměrně přesné, byť subtilní, srovnání příčin a vývoje situace v Kosovu a Libyi, mezinárodněpolitického kontextu, legálního rámce obou operací, všímá si rozdílné dynamiky, načasování, zdůvodnění i formy aliančního zásahu. Na základě tohoto srovnání pak autor přichází se zobecňujícím tvrzením, že „*demokratické státy iniciativně užívají vojenskou moc při řešení krizi způsobem, který je sporný z hlediska mezinárodního práva tehdy, pokud krize způsobuje humanitární katastrofu v opravdově velkém rozsahu, případně pokud existuje obecné přesvědčení, že by krize takovou katastrofu způsobit mohla.*“ Rovněž tvrdí, že „*iniciativní užití vojenské moci (ze strany demokratických států) je směřováno proti režimům, které jsou reálně nedemokratické, nebo jsou alespoň považovány za nedemokratické a zároveň přímo svojí represivní politikou zodpovědné za eskalaci krize.*“ Autor tak částečně potvrzuje platnost měkkého obalu teorie demokratického míru a zároveň svým tvrzením oslabuje často zmiňovaný argument o primárních ekonomických motivech vojenského angažmá demokratických zemí („*Intervenci v Kosovu ani v Libyi nelze uspokojivě vysvětlit mocenskými nebo ekonomickými motivy.*“).

Zvláštní pozornost je v publikaci věnována také formě zásahů Severoatlantické aliance, tzn. je zaměřena na analýzu způsobu nasazení jejích sil a prostředků. Čtenář má možnost se seznámit s poměrně detailními informacemi o použité bojové technice, uplatňované taktice a zejména s hodnocením efektivity vojenského působení. V této souvislosti se autor nevyhýbá ani tak kontroverznímu tématu, jako je problém počtu civilních obětí letecké kampaně v Kosovu. Přestože dokládá ze strany NATO snahu o jeho minimalizaci, klade si otázku, zda Aliance tento počet nemohla ještě snížit, pokud by byla ochotna k riskantnější pozemní operaci. Podobně zevrubně je analyzována také vojenská kampaň v Libyi, kde autor dokládá nejen řadu kvantitativních údajů, které ilustrují rozsah a efektivitu aliančního zásahu, ale také podobně jako v případě Kosova přináší argumenty na podporu tvrzení, že Aliance se snažila o minimalizaci rizika nezáměrného útoku na civilní cíle a snížení počtu civilních obětí („*NATO se snažilo minimalizovat rozsah použitého násilí.*“). Na druhou stranu Zdeněk Kříž dochází k dílčímu závěru, který se týkal v porovnání s Libyí náročnější a problematičtější operace Allied Force, že „*když byly útoky na cíle taktické povahy neúčinné a strategie omezeného použití vojenské síly nefungovala, je NATO ochotné použít i velmi kontroverzní taktiku likvidace strategické infrastruktury, aby odvrátilo hrozbu politické porážky a ztráty kredibility.*“

Autor se v předposlední kapitole své publikace také vrací k otázce, zda prostřednictvím svého vojenského angažmá demokratické členské státy NATO prosazují nebo způsobují transfer liberálně-demokratických hodnot a export demokratického politického řádu či zda jejich cíle byly mnohem méně obecné, vzosné a konkrétnější, časově i věcně představitelné a realizovatelné. S autorem lze souhlasit v otázce, že primární cíle vojenských operací NATO byly zcela konkrétní

a legitimní (ukončení konfliktu a zamezení utrpení civilního obyvatelstva) a v jejich dosahování byla Aliance poměrně úspěšná, byť někdy dle Kříže docházelo k jejich naplňování i za cenu porušování nebo překračování mezinárodního práva. Samotný „ideologický“ vliv NATO, dopad vojenského zásahu i působení ve fázi postkonfliktní asistence na politickou kulturu i institucionální vývoj Kosova i Libye je však zatím velmi obtížně hodnotitelný. Nezávislé Kosovo ještě ani dnes nesplňuje standardy kladené na evropskou demokratickou zemi a odstranění diktátorského režimu v Libyi neznamenal automatické a trvalé etablování demokratického politického systému. Je však otázkou, zda pro Alianci byla změna režimu zásadním důvodem pro vojenskou akci. Jak dokládá autor, „*nic nenasvědčuje tomu, že by demokratizační agenda dominovala při formulaci alianční politiky.*“ Ještě pregnatněji to vyjadřuje v závěrečném shrnutí: „*Export demokratického politického řádu byl cílem intervencí pouze sekundárně a spíše vyplynul z běhu věcí, než aby byl od samého počátku propracovanou a cílenou strategií.*“

V uvedeném závěru se Zdeněk Kříž pokouší syntetizovat své poznatky, verifikovat či falzifikovat stanovené hypotézy a formulovat odpovědi na výzkumné otázky, které si položil v úvodu své práce. Identifikuje faktory, které posilují odhodlání demokracií vojensky intervenovat mimo svá území. Řadí mezi ně především potenciál ozbrojeného konfliktu nebo krize přímo ohrožit bezpečnost členských států NATO. Jako další faktory nahrávající intervenci uvádí vojenskou (politickou) proveditelnost a geografickou dostupnost a rovněž očekávání významné části mezinárodního společenství, že se NATO bude angažovat. Vrací se také k hodnocení legality a legitimacy takového angažmá a dochází ke shrnujícímu závěru, že „*Severoatlantická aliance jako společenství demokratických států iniciativně užívá ozbrojenou moc způsobem sporným z hlediska mezinárodního práva v situacích, kdy nastala, hrozí nebo je očekávána humanitární katastrofa.*“ V takových situacích dle Kříže nefungují kauzální mechanismy demokratického míru. Nicméně užití vojenské moci je limitované a demokratická politická transformace zemí, ve kterých k intervenci dochází, je únikovou strategií z konfliktu. Aliance při ní nehraje klíčovou roli a spíše vytváří podmínky pro práci dalších institucí mezinárodního společenství.

Práce Zdeňka Kříže je solidním, velmi dobře zpracovaným a faktograficky bohatým textem, který má jasnou logiku a strukturu, a přestože se jedná o text navýsost odborný, je sepsán čtivě a jazykem srozumitelným i laické veřejnosti. Práce vychází z aktuálních a renomovaných zdrojů především zahraniční proveniencie, v rozsáhlém výčtu použitých pramenů a literatury však nechybí ani klíčové práce českých autorů. Pojetí a v pozitivním slova smyslu provokativní charakter publikace jistě vyvolá zájem a pozornost bezpečnostní komunity a rozvíří debatu nejen o validitě samotné teorie demokratického míru, ale rovněž o otázkách legality a legitimacy akcí Aliance, na nichž se podílí i Česká republika a nese za ně také svůj díl odpovědnosti.